

τὸν τοῦ μαρτυρίου θάνατον ἐν Ρώμῃ καὶ οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, τῷ 66 ἔτει. Δεύτερος διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ Δομιτιανοῦ, 81—96, αὐτοῦ ἐκείνου ὅστις, ὡς εἶδομεν, διέταξε τὴν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐξορίαν τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων· οὐδ' ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὁ Ἐπίκτητος τοῦλάχιστον ἀνάξιος νὰ περιληφθῇ ἐν τῇ τῶν χριστιανῶν προγραφῇ. Πολλοὶ ἐκ τούτων ἐξωρίσθησαν ἤδη λόγῳ ἀθείας καὶ οὐκ ὀλίγοι εἴθρον ἄσυλον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τότε δὲ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Κυρίου μαθητὴς, κατεκλείσθη εἰς Πάτμον, ὅπου ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ ἐκκλησία ἔλαβεν αὐτῆς ἀναψυχὴν τινα καὶ ἐξηκολούθησεν ἀκωλύτως μέχρι τινὸς διαδιδομένη, ὀργανομένη, κρατυνομένη. Ἄλλ' ἐπὶ Δεκίου τοῦ βασιλεύσαντος, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τοῦ 249 μέχρι τοῦ 251, καὶ τοῦ οὐδὲν ἦττον εἰς ἡμᾶς γνωστοῦ Αὐρηλιανοῦ τοῦ νικητοῦ τῆς Ζηνοβίας, ὅστις ἤρξεν ἀπὸ τοῦ 270 μέχρι τοῦ 275, ἡ ἐκκλησία ὑπέστη νέας δοκιμασίας (1). Καὶ ἔπειτα μὴ νομίσωμεν ὅτι ἀπὸ Δομιτιανοῦ μέχρι Δεκίου, ἦτοι ἐπὶ 150 ἔτη, οἱ χριστιανοὶ ἀπήλαυσαν βαθυτάτην εἰρήνην. Ἐνῶ αἱ αὐτοκράτορες ἐδείκνυντο ἐπιεικεῖς πρὸς αὐτούς, πολλάκις οὗτοι ἔπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τινων κατ' ἐπαρχίας ἀρχόντων, οἵτινες ἐπεχείρουν οἰκοθεν τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν μὴ καταργηθέντων ἀρχαίων κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπιταγμάτων. Τελευταῖον ἐπῆλθεν ὁ φοβερώτερος καὶ βιαιότερος ἀπάντων τῶν διωγμῶν, ὅστις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ, τοῦ ἀναγορευθέντος ἐν ἔτει 284. Ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν, εἰ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς, εἶχεν ὁμως, ὡς φαίνεται, αὐξήσει πολὺ. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ νέου δόγματος, οἵτινες εἶχον ἤδη παρεισδύσει εἰς ὄλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων, δὲν ἠρκοῦντο νὰ ἀπαιτῶσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἐξ ὑπερβολῆς ζήλου προανήγγελλον εἰς τοὺς ἑτεροδόξους τὴν προσεχῆ τῶν εἰδώλων καταστροφὴν, τὰ ὅποια καὶ παρόντων ἐκείνων πολυειδῶς περιεφρόνουν καὶ ἐξηυτέλιζον. Τοῦτο διηρέθισε φυσικῶ τῷ λόγῳ τοὺς εἰδωλολάτραις, οἵτινες ἤλπισαν αὐτῆς νὰ πνίξωσιν ἐν τῷ αἵματι τὴν ὀσημέραι προαγομένην καὶ ἀκμάζουσαν πίστιν καὶ ἠγωνίσθησαν παντὶ σθένει νὰ καταπέσωσιν εἰς τοῦτο τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Διοκλητιανὸς ἀπετροπιάζετο τὴν τοιαύτην βιαιοπραγίαν, ἀλλ' ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, ὁ δεσπδαίμων καὶ αἰμοβόρος Γαλέριος, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλος νὰ μεταβάλῃ τὸ φρόνημα τοῦ γηραιοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ καταφέρῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ προγράψῃ τὸ χριστιανικὸν θρησκευμα. Τῇ 23 Ἰανουαρίου τοῦ 303 ἔτους ὑπεγράφη λοιπὸν ἐν Νικομηδείᾳ τὸ πρῶτον τοῦ διωγμοῦ τούτου θέσπισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἐνδοιάζων ἐπὶ αὐτοκράτωρ περιορίζετο εἰς τὸ νὰ παραγγείλῃ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χριστιανῶν ἀφαίρεσιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν δικαιωμάτων. Ἄλλ' ἐὰν τρόντι ἤλπισεν ὅτι ἐπιτρέψας ἀπαξ εἰς τὸν χεῖμαρρον τῶν παθῶν νὰ ἐκχειρίσῃ θέλει δυνηθῆ ἔπειτα νὰ χειραγωγῆσῃ καὶ εὐθετήσῃ τὸν χεῖμαρρον τοῦτον, ἐπλανήθη. Τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἔμελλεν ἀρχίσῃ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ διατάγματος ὁ Διοκλητιανὸς θεωρῶν μετὰ τοῦ Γαλερίου, ἀπὸ ἑνὸς τῶν παραθύρων τῶν ἐν Νικομηδείᾳ βασιλείων, τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἧς ἐφαίνετο ἡ στέγη, συνεζήτη πρὸς αὐτὸν ἂν αὕτη ἔπρεπε νὰ καταστροφῇ διὰ τοῦ πελέκεως ἢ διὰ τοῦ πυρός. Ὁ Διοκλητιανὸς δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μεταχειρισθῶσι

(1) Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Δεκίου μετὰ τοὺς ἐπὶ Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ διωγμοὺς ἐγένοντο διωγμοὶ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων, καὶ δὴ τῶν ἀρίστων, οἶον τοῦ Τραϊανοῦ, τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (οὐχὶ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου Πίου), ἀλλὰ διωγμοὶ μετριαζόμενοι εἴτε τῇ ἀγαθότητι τῶν αὐτοκρατόρων αὐτῶν εἴτε συνηγορίᾳ ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ Τραϊανοῦ διὰ τοῦ Πλινίου. Σφοδρότατοι δὲ ἐγένοντο διωγμοὶ ἐπὶ τοῦ Κομμόδου, τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τοῦ Καρακάλλα.

